

LBRIS

We know
books

LIVIU TOFAN

NE-AU ȚINUT ÎN VIAȚĂ

RADIO EUROPA LIBERĂ

1970-1990

Editura Omnium
București • 2021

CUPRINS

1. Ce a fost Radio Europa Liberă / 7
2. Departamentul românesc de la Radio Europa Liberă / 15
3. „De unde știați atâtea despre noi?” / 45
4. Radio Free Europe/Radio Liberty, Inc. / 55
5. Codul Profesional al REL/RL / 63
6. Despre încredere și verificare / 79
7. Noel Bernard și Cornel Chiriac / 85
8. Amenințări, Molestări și alte „Măsuri specifice” / 103
9. „GX-36” / 115
10. Nume de cod „Tango” / 137
11. Brațul revoluției și „Măgarul” Securității / 147
12. Despre „Cancerle galopante” de la Europa Liberă / 155
13. Momente... / 163
14. FAQ / 203
15. Influența Europei Libere / 215
16. Decembrie 1989 / 223
17. Notă de final / 229
- Anexe / 237
- Index de nume / 322
- Bibliografie / 333

CE A FOST RADIO EUROPA LIBERĂ?

În primele zile ale anului 1990, un bucureștean, abordat de corespondentul american Richard Longworth, după ce s-a arătat mai întâi dezamăgit că respectivul jurnalist nu era de la Europa Liberă, i-a spus: „Dacă îi vedeți pe cei de la Europa Liberă, spuneți-le că toți îi ascultam. Ne-au ținut în viață”. („Chicago Tribune”, 7 ianuarie 1990).

Ce a făcut Radio Europa Liberă pentru ascultătorii săi? I-a ținut la curent cu actualitatea. O audiență informată este o audiență alertă. REL le-a spus oamenilor ce se întâmpla în lumea largă și i-a informat și a comentat despre ce se petrecea în țările lor. A spart monopolul comunist al informației și le-a dat est-europenilor posibilitatea de a gândi cu mintea lor și a-și forma păreri proprii. Procedând astfel, i-a ajutat să-și păstreze demnitatea. REL a încercat să mențină coeziunea societăților, în timp ce statele lor comuniste făceau tot posibilul pentru a le distruge. Aceasta a fost misiunea esențială a REL, și a fost una meritorie.¹

(James Brown, director al Radio Europa Liberă,
1978-1983)

¹J.F. Brown, *Radio Free Europe — An Insider's View*, New Academia Publishing, Washington, 2013.

Răspunsul la întrebarea ce a fost Radio Europa Liberă presupune două perspective complementare: cea a „emițătorilor” de la München, a celor care realizau și difuzau emisiunile, și cea a „receptorilor”, a celor care le căutau și le ascultau. Numai punerea laolaltă a acestor două perspective poate reconstitui corect semnificația Europei Libere în istoria recentă a României.

Radio Europa Liberă a fost, odată, postul de radio american din München, Germania occidentală. Îl definește cel mai bine, ca obiectiv, proceduri și abordare, Codul Profesional al REL/RL, cu rigorile sale de presă *quality* anglo-saxonă. Acest Cod, în diversele sale versiuni, a fost coloana vertebrală a postului de radio numit Europa Liberă și garanția succesului său. Perspectiva müncheneză, a „emițătorilor”, este subiectul acestei lucrări, cu detalii inedite despre organizarea și funcționarea Departamentului românesc, cu evocarea celor mai importante momente ale activității sale din anii 1970-1990.

Europa Liberă a fost, în același timp, postul de radio românesc perceput de ascultătorii săi ca tribună de luptă anticomunistă, cutie de rezonanță a protestelor, liant social, sursă cotidiană de informații nealterate, oaza de normalitate în care se puteau refugia, gura de oxigen care le permitea să supraviețuiască, sursa de speranță că ceva s-ar mai putea schimba, dovada că nu au fost uitați și abandonați, certitudinea că mai există români care spun adevărul și rezonează la problemele lor, un gest de solidaritate. Unii au considerat Europa Liberă un fel de guvern în exil sau partid politic de opoziție. Sau ca o gravă amenințare la adresa regimului comunist, dacă judecăm după uriașul (și zadarnicul) efort al Securității de a combate sau chiar anihila „oficina imperialistă de spionaj”, gratulată cu denumiri ca „Meliță”, „Negura” sau „Cobra”; ori „Postul de radio fantomă autointitulat «Europa Liberă»” (Raport de activitate al DSS¹ pe anul 1984).

¹ Departamentul Securității Statului.

Dincolo de toate, cred că Radio Europa Liberă a fost o demonstrație istorică a formidabilei puteri a cuvîntului liber. Această putere a fost cea care i-a asigurat succesul și i-a permis să fie numit „cea mai eficientă armă a Războiului Rece” și „cel mai influent post de radio politic din istorie”.¹

O notă personală

Despre REL voi vorbi la timpul trecut, deși instituția există și azi. Voi vorbi la trecut pentru că Europa Liberă pe care am cunoscut-o eu a luat sfârșit în 1994, cînd am părăsit radioul, iar acesta se pregătea de restructurare și mutare de la München la Praga (1995). Cu ce a mai rămas după aceea din Europa Liberă nu am mai avut nicio legătură de colaborare.

Voi vorbi la trecut despre Europa Liberă și pentru că misiunea istorică pentru care a fost conceput acest post de radio s-a încheiat, de fapt, odată cu sfârșitul anului 1989. Că România s-a eliberat atunci de regimul comunist, dar nu și de apucăturile comuniștilor, e altă poveste. Un decalaj substanțial de civilizație în raport cu lumea democratică occidentală nu se recuperează în două zile revoluționare. Poate în două generații.

Cine vrea să afle cum a funcționat REL, cum era organizat Departamentul românesc, care erau procedurile editoriale, cum era structurată instituția numită *Radio Free Europe/Radio Liberty, Inc.*, care au fost momentele și evenimentele importante din viața redacției românești etc. va constata că nu există, în limba română, o lucrare aplicată, cuprinzătoare, cu răspunsuri pertinente. Se găsesc doar relatări foarte personale (și, evident, subiective) din genul memorialistic sau capitole din diverse lucrări tratînd izolat anumite aspecte ale problemicii REL. Ca să nu mai vorbim de

¹ Arch Puddington, *Broadcasting Freedom: the Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*, The University Press of Kentucky, Lexington, 2000.

maculatura produsă, din păcate, chiar de câțiva foști angajați ai radioului¹ — niște narațiuni egocentrice în care Europa Liberă nu e decît o ambianță convenabilă. Parcă în compensație, oameni care nu au lucrat niciodată la Europa Liberă, ca Mihnea Berindei și Gabriel Andreescu, au avut excelenta inițiativă de a strînge și publica, în două volume, o vastă selecție de scrisori de la ascultători.² În limba engleză există lucrări foarte solide despre REL/RL, dar extrem de sumare în ceea ce privește Departamentul românesc. Acestea sunt motivele pentru care am scris cartea de față, cu preocuparea de a rămîne, ca personaj, pe cît posibil în plan secund. Explicațiile despre ceea ce mă îndreptățește sau mă califică să vorbesc despre Europa Liberă le voi concentra în pasajul următor.

Am călcat prima oară în sediul Europei Libere în primăvara anului 1973, îndemnat, într-o doară, de persoana care mă găzduia provizoriu să vorbesc cu un cunoscut al ei, „un român” care lucra la radio. Gazda mea era o nemțoaică binevoitoare, iar eu, „rămas” în Germania occidentală abia din luna februarie³, nu cunoșteam pe nimeni la München în stare să mă ajute cumva. Planurile mele mergeau oricum în cu totul altă direcție.

Românul de la Europa Liberă era Valer Pop, administratorul secției românești. După o scurtă discuție, dl Pop mi-a spus că directorul Noel Bernard vrea să mă vadă. Abia mai tîrziu aveam să înțeleg ce l-a determinat pe Bernard să-mi spună atunci, după o foarte scurtă discuție, că vrea să mă încerce cu niște colaborări. Nu aveam niciun fel de experiență profesională, abia terminasem anul patru de facultate. Dar știam bine germana și engleza, aveam

¹ Jacob Popper, René de Flers, Nicolae Stroescu.

² Gabriel Andreescu, Mihnea Berindei, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Europa Liberă*, Vol. I, 1979-1985, Vol. II, 1986-1989, Editura Polirom, Iași, 2010, 2014.

³ Cu prilejul unei deplasări ca translator, fapta de „evaziune” atrăgîndu-mi o condamnare în absență la 6 ani de închisoare.

o pregătire de filolog și, probabil foarte important în raționamentul lui Noel Bernard, aveam o vîrstă care permitea să fiu „format”. La vremea aceea, puțini oameni tineri și cu o pregătire bună fugeau din România. În Departamentul românesc, cel mai tînăr era Cornel Chiriac, de 31 de ani. Majoritatea aveau de la 50 de ani în sus, și Noel Bernard era foarte preocupat de întinerirea redacției.

Pe 2 mai 1973 (după acte) am început să lucrez ca *freelancer*. Am făcut cam de toate în prima fază, mai ales traduceri ale unor articole din presa internațională și am avut mici colaborări la diverse emisiuni. Ba am făcut, la un moment dat, și o emisiune muzicală, un *Hit Parade*, pentru că, din nu mai știu ce motiv, nici Cornel Chiriac, nici Radu Maltopol („Radu Teodor”) nu erau disponibili, și rămăsese o emisiune descoperită. Cu Cornel m-am împrietenit, am făcut într-o seară și o emisiune împreună (experiență pe care n-am cutezat să o repet...). Apoi, am devenit colaborator permanent cu un venit fix, contribuind tot mai mult la emisiunea de actualitate internațională, numită *Programul Politic*.

Un alt membru proaspăt al redacției era Vlad Mugur, cunoscutul regizor de teatru, fugit în 1971 și devenit realizator al unei emisiuni culturale. Era foarte apreciat de Noel Bernard, care a înțeles totuși că menirea lui Vlad Mugur era de a face teatru, nu radio, și nu l-a descurajat atunci cînd, în 1974, Vlad a obținut un post de regizor la Teatrul Municipal din orașul Konstanz și mi-a propus să merg cu el ca asistent (eu voiam să fac film...). Ba, Noel chiar ne-a facilitat un aranjament prin care am putut să devin asistentul lui Vlad la teatrul din Konstanz, urmînd să fiu prezent la München doar la fiecare sîfîrșit de săptămîină pentru a lucra la *Programul Politic*. Atunci mi-am cumpărat și prima mașină, un BMW la mîna a cincea, operațiune în care m-am descurcat cu ajutorul lui Cornel Chiriac („Știu eu un loc, mergem împreună...”).

După un an de făcut naveta (mașina s-a dovedit foarte bună) s-a ivit posibilitatea de a fi angajat la teatru ca regizor tehnic (poziția de asistent de regie nefiind remunerată). Atunci, Noel Bernard m-a

chemat la el acasă și m-a prelucrat o seară întreagă să nu fac „proștia” de a pleca de la radio, dar fără folos. Norocul meu că nu s-a supărat și m-a reprimat la radio în vara lui 1976, când episodul teatral nu a mai putut continua. Pînă atunci, contactul nu s-a întrerupt niciodată, Bernard venind la Konstanz pentru fiecare premieră a lui Vlad, prilej cu care mă întreba dacă m-am săturat de teatru. Păi, nu încă...

După ce am revenit la radio, am fost angajat redactor de știri în noiembrie 1976 și promovat șef al Secției de știri în 1980. Director asistent am fost numit în 1990 (după ce refuzasem această promovare din partea lui Nestor Rateș în octombrie 1989), iar în perioada 1991-1994 m-am ocupat mai mult de redacția pe care am format-o la București. Per total, 20 de ani la Radio Europa Liberă, cei mai mulți în funcții de conducere și răspundere. Douăzeci de ani într-o perioadă istorică excepțională,¹ în care am văzut cum s-a prăbușit un imperiu și s-a schimbat lumea, și am contribuit, alături de colegii mei, la această schimbare. O șansă deosebită, un privilegiu.

În cele ce urmează voi vorbi mai întâi despre Departamentul românesc din anii 1970-1990, ultimele două decenii ale Războiului Rece: despre cum era organizat, cum funcționa, ce emisiuni se făceau, cine le făcea și cum se făceau; și despre sursele noastre de informare, care au stîrnit atîta curiozitate. Instituția *Radio Free Europe/Radio Liberty, Inc.* o voi prezenta pe scurt cu date și cifre pe care, foarte probabil, nu le-ați mai întîlnit. Codul Profesional, politica editorială și sistemul nostru intern de verificare sunt capitole distincte și, sper, edificatoare. În alte capitole va fi vorba despre întîmplări din „culisele” Europei Libere, despre cîteva situații deosebite prin care a trecut radioul în acei ani, ca atentatul din 1981, și cum a tot încercat Securitatea să ne intimideze, saboteze

¹ Perioadă numită și *The golden age of journalism*.

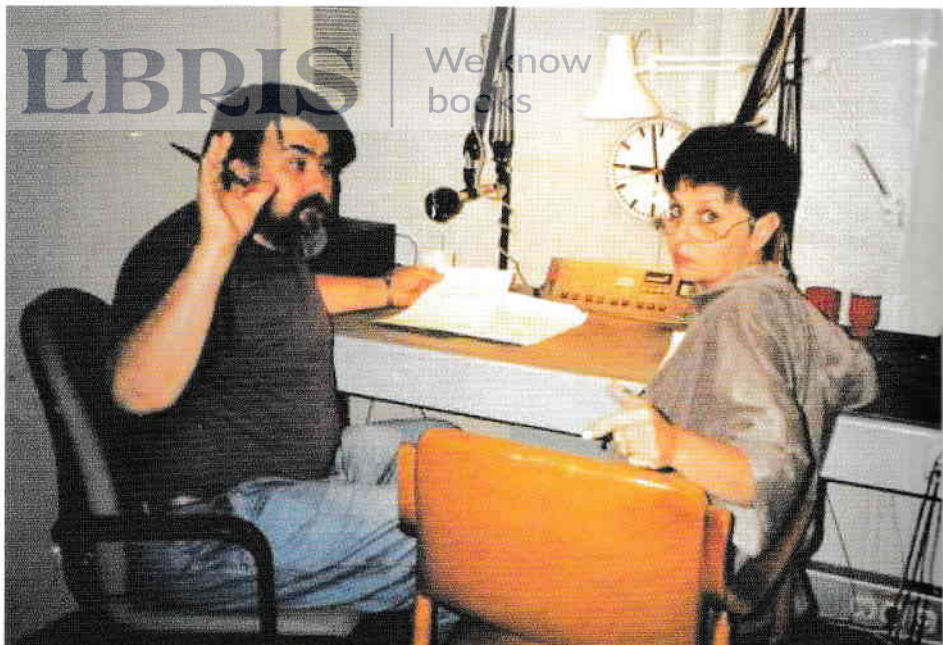
sau măcar să ne „contamineze” cu „GX-36” și alți asemenea „virusi”. Despre doi oameni deosebiți pe care am avut șansa să-i cunosc, Noel Bernard și Cornel Chiriac, și despre semnificația lor unică, va fi vorba într-un capitol special. Voi încerca să fac puțină lumină cu privire la așa-zisele „cancere galopante de la Europa Liberă”. Ceva mai multă „culoare” veți găsi, cred, în capitolul „Momente”. Va fi vorba, de asemenea, despre cum ne-au prins, sau surprins, evenimentele din decembrie 1989. În sfârșit, într-un capitol gen FAQ¹ voi încerca să cuprind răspunsuri la multe dintre întrebările puse frecvent despre Europa Liberă și care denotă, cred, un interes special din partea publicului.

Această lucrare rămâne deschisă pentru un al doilea volum, cu contribuții menite să completeze perspectiva de la München cu cea a „receptorilor” noștri din țară, ceea ce înseamnă o gamă foarte largă: de la „omul de rînd”, asemenea bucureșteanului menționat la început, până la activistul de partid, la protestatari (disidenți), la intelectuali și chiar până la aparatul de Securitate. Cu felul în care au perceput, cu sentimentele cu care au receptat ei Europa Liberă, și cu maniera în care i-au influențat și au reacționat la emisiunile noastre. Căci pentru ei a existat Radio Europa Liberă, pentru a-i informa, încuraja și ajuta pe cei de aici. Numai din perspectiva lor putem judeca în ce măsură am reușit cu adevărat.

¹ *Frequently Asked Questions* — Întrebări puse frecvent.

LBRIS

We know
books

4. Horia Georgescu și Edelina Stoian în cabina de știri
(Sursa: arhiva autorului).

5. Intrarea în radio (Sursa: RFE/RL).

6. *Master Control — Centrul de emisie*
(Sursa: RFE/RL).

7. *În studio. De la stînga: Șerban Orescu, Emil Hurezeanu, Ioana Măgură Bernard, Neculai C. Munteanu, Ion Ioanid*
(Sursa: arhiva autorului).